

ФІЛОСОФСЬКЕ РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ ОСВІТИ У ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ

1. Виховання у Первісному суспільстві. Перші школи світової цивілізації.
2. Феномен античної філософської школи.
3. Філософсько-педагогічні погляди Сократа, Платона, Аристотеля та Демокріта.
4. Християнство та інститут освіти в епоху Середніх віків.
5. Розвиток філософії освіти в епоху Відродження і Нового часу.
6. Історична ретроспектива філософії освіти XIX ст.

1. Виховання у Первісному суспільстві. Перші школи світової цивілізації

Філософська традиція у визначенні сутності освіти репрезентована багатьма аспектами основних уявлень про природу людини, її сутність, сенс життя та перспективи існування. До питань освіти зверталися філософи різних історичних епох, і багато представників сучасних філософських систем вважають, що питання про те, якою має бути освіта, не може залишатися поза увагою філософів. Адже з виникненням людини на Землі постала життєво важлива для людства проблема: як навчити потомство виживати у жорстокому світі? Як пояснити те, що відбувається навколо? Що таке людина і як вона повинна жити аби вижити? На сучасному етапі розвитку людства, поставлені первісними людьми запитання такі ж актуальні.

М. В. Левківський у підручнику з історії педагогіки докладно описує становлення і розвиток педагогічної діяльності. Відомо, що з 40 до 20 тис. років до н. е. період розвитку первісних людей отримав назву раннього матріархату. Люди стали проживати родами. При цьому молодші діти належали всьому роду, а виховання було безпосередньо пов'язане з виконанням побутових обов'язків і ще не виділялось в особливу соціальну діяльність. У цей же період виникає певна система звичаїв і традицій, а також ранні родоплемінні культури: магія, анімізм, фетишизм, тотемізм. Діти пізнавали сутність цих культур у процесі безпосередньої участі у їх виконанні поряд із дорослими.

Приблизно за 20 тис. років до н. е. (часи пізнього матріархату) розвиваються знаряддя праці та зачатки землеробства. У зв'язку з цим старші (немічні) починають виконувати спеціальну соціальну роль - готувати дітей (окремо хлопчиків та дівчаток) до життя. Значна увага приділяється першим законам людського співжиття: табу і толіону.

Табу - (з гавайської) - не робити чогось недозволеного, щоб не шкодити самому собі.

Толіон - закон кривавої помсти.

У цей період перші навчальні заклади називалися "будинками молоді", які функціонували окремо для дітей різної статі.

На етапі патріархальної родової общини з'являються такі види діяльності, як мисливство, землеробство, скотарство та ремесло. Вдосконалюються знаряддя праці. До трудового виховання тепер додається знайомство з

релігійними культами, формується уявлення не лише про земне життя, але й про душу.

Вже в умовах первісного суспільства на етапі пізнього патріархату виховання виділяється як спеціальна соціальна діяльність, що зумовлювалася конкретними вимогами тодішнього "виробництва" - здобуванням засобів для виживання. Виховання диференціювалося й відповідно до статі дитини. Процес виховання в первісному суспільстві завершувався посвяченням у дорослість: проходження випробування юнаками і дівчатами, котрі засвідчували про їхню готовність до праці та життя в общині.

Найдревнішими у людській цивілізації вважають піктографічні школи (мальоване письмо), що виникли за 7 тис. років до н. е. на території нинішньої Мексики. Це часи проживання племен інків та майя.

Пізніше перші школи з'являються й у східних країнах: Ассирії, Вавилоні, Єгипті, Китаї, Індії. Саме у цих країнах зростає роль міст, розвиваються ремесла, торгівля, складається апарат державної влади. Поступово виникають писемність, початки математики, астрономії та прикладних наук. Усе це вимагає довготривалого й планомірного навчання.

Приблизно у IV тисячолітті до н. е. виникає рабовласницька держава Єгипет на чолі з фараоном. У цей період з'являються школи жерців (школи каліграфічного письма). У школах жерців навчалися хлопчики із жрецьких родин, які вивчали ієрогліфи (читання), письмо, рахунок, арифметику, астрономію, давньоєгипетський релігійний культ. Ці школи організовувалися при храмах і мали назву рамессеум. Навчання тривало близько десяти років. Оволодіння грамотою, науками набувало тут кастового й релігійного характеру. Але згідно з потребами господарського та суспільного життя, управління державою, виникають у III-му тисячолітті школи писців, які готували майбутніх державних чиновників Єгипту.

У Древньому Китаї перші навчальні заклади з'явилися на початку періоду Шань-Інь (1766р. до н.е.). У ці часи школи мали назви: Сянь, Сюй, Сюе. Зміст навчання передбачав оволодіння мистецтвом "Лю-ї", етикетом, письмом, лічбою, музикою, стрільбою з лука, керуванням колісницею. Навчалися у школах понад 15 років, десять з яких хлопчики навчалися читати й писати ієрогліфи (3-4 тис. знаків).

Згодом у Китаї виникає культ писемності, ієрогліфа, культ конфуціанських освічених моралістів-начотчиків, вчених-чиновників, які вміють читати, розуміти і тлумачити мудрість священних книг, прошарок письменних інтелектуалів, які зосередили в своїх руках монополію на знання, освіту й керівництво, зайняли в Китаї місце, яке в інших суспільствах посідало духовенство, дворянство, бюрократія разом узяті.

2. Феномен античної філософської школи

В часи античності великого значення в освітньому процесі надавалося вихованню. Розглядаючи виховання як своєрідний факт людського буття, певним чином визначалася сутність людини, що полягала в здатності виховуватися самій і виховувати інших.

У Стародавній Греції, яка складалася з невеликих рабовласницьких держав-міст, найбільш оригінальними системами виховання були Спартанська та Афінська.

Спарта займала південно-східну частину півострова Пелопоннесу, де життя населення носило замкнутий характер. Єдиним ділом громадян Спарти була війна, для якої навчали з дитинства. Хирлявих дітей після огляду старійшинами філи умертвляли; рости дозвлялося тільки тих, котрі були визнані здоровими. До 20-тирічного віку всіх хлопців виховували в одній великій школі; метою виховання було зробити їх відважними, нечутливими до болю й дисциплінованими. Єдина мета була -продукувати добрих вояків, до останку відданих державі; культурної чи наукової освіти не визнавали.

Становище жінок у Спарті було своєрідне. Вони жили не ізольовано, як шановні жінки у Греції. Дівчата проходили таке саме фізичне тренування, як і хлопці; ще дивніше те, що дівчата вправлялися в гімнастиці разом з хлопцями.

Афінська система виховання залишила слід в історії філософії освіти як провісниця високої духовної культури, формування гармонійної людини, основними завданнями якої були духовне багатство, моральна чистота й фізична досконалість. Саме в Афінах виникла ідея гармонійного розвитку особистості як мети виховання. В афінських містах тривалий час існувала традиція, за якою найзаслуженіша людина удостоювалась посади гімнасіарха - керівника школи для дітей вільних громадян. В

Афінах значного рівня розвитку досягли архітектура, математика, скульптура, живопис, художня література, історія, географія, філософські науки.

Афінська система виховання, як і спартанська, здійснювалась в інтересах рабовласників, але була різноманітною.

3. Філософсько-педагогічні погляди Сократа, Платона, Аристотеля та Демокріта

Відомий античний філософ Сократ (470-399 рр. до н.е.) підкреслював значну роль знання у науці, пізнання людиною самої себе у світі, і вважав це одним із засобів вирішення різних життєвих задач. Тому одним з критеріїв основного розвитку людини філософ вважав якісну характеристику знання. Він заперечував пізнання світу та природи через їх недоступність людському розуму. Намагався довести, що люди повинні пізнавати самих себе і вдосконалювати свою мораль. На його думку це і є метою виховання. Сократ вів бесіди з питань моралі на площах, змушував своїх слухачів шляхом запитань і відповідей знаходити "істину", сам при цьому не пропонував готових положень й висновків. Такий стиль ведення бесід зі слухачами став називатись сократівським, а з часом - евристичним.

Платон (427 - 348 рр. до н. е.) - давньогрецький філософ, засновник академії в Афінах (власної філософської школи), що проіснувала не одне століття. У працях "Держава", "Закон" накреслив проект нової системи виховання дітей і молоді в рабовласницькій державі. Для нього освіта - це сходження душі до ідеї Блага. Процес "пригадування" та уявлення - це основа

навчання за Платоном, хоча методу діалектики у навчанні він відводить також важливу роль.

Жінок, на думку Платона слід виховувати так само як і спартанських. Рабів філософ рекомендував не ніжити, карати за найменшу провину, обмежувати в спілкуванні між собою. Він вважав, що для дітей рабів фізичне виховання не потрібне.

Демокріт (460 - 370 рр. до н.е.) у своїх працях багато уваги приділяв проблемам виховання. Він відстоював принципи природовідповідності, гармонійного розвитку людини; важливим вважав трудове виховання дітей та молоді, використання вправ у вихованні моральної поведінки. Мета виховання за Демокрітом, - підготувати молодь до реального життя на землі. Основне - оволодівати знаннями про природу.

В античному ідеалі людина - це мікрокосм що відтворює порядок у Всесвіті.

Арістотель (384-322 рр. до н.е.) - один із видатних філософів Стародавньої Греції. У 367р. до н. е. у сімнадцятирічному віці став слухачем "Академії" Платона, у якій пробув двадцять років. Арістотель вважав себе учнем Платона, разом з тим був самостійним філософом, що критикував учення вчителя, (йому належить вислів "Платон мені друг, але істина дорожча"). Певний час виховував Александра Македонського, згодом заснував в Афінах власну філософську школу - Лікей. Він вибудовує цілу теорію науки, виділяючи споглядальну та теоретичну, і приділяє значну увагу чуттєвому знанню. Вважав, що розум людини є безсмертним і зрештою зливається із всесвітнім розумом. Стверджував, що справа добропорядної людини - чинити добре і прекрасне в моральному сенсі.

4. Християнство та інститут освіти в епоху Середніх віків

М. В. Левківський пише, що увесь розвиток культури та освіти Середньовіччя відбувався у світлі релігійної думки католицтва. Учені-церковники "схоласти" прикладали всі свої таланти та знання до того, щоб узгодити вчення та канони церкви з тими випадковими уривками наукових відомостей, які їм пощастило знайти в прикладах великого філософа давнини Арістотеля. Усі школи в ті часи перебували на утриманні церкви, яка й визначала програми навчання та обирала склад учнів.

Школи були 3-х типів:

- монастирські (що відкривалися при монастирях для хлопчиків, яких готували до релігійної діяльності) - "внутрішні школи" та "зовнішні школи" (для синів світських феодалів);
- єпископські чи кафедральні (відкривалися при єпископських резиденціях);
- церковно-приходські школи, що утримувалися повітовими священиками.

У своїх школах церква навчала деяким елементам освіти, успадкованими від Давнього Світу. Так, мимоволі церква стала хранителькою "семи вільних мистецтв", що тепер називалися:

- Trivium (тривіум) - граматики, риторика, діалектика;
- Quadrivium (квадривіум) - арифметика, геометрія, астрономія, музика.

Наприкінці XI ст. потреба в освічених людях зростала. Виникають нові типи шкіл, що не утримувалися за рахунок церкви. Відкриваються гілдійські і цехові школи, що поступово перетворюються на міські початкові, які утримувалися коштом міського самоврядування (магістрату). У цих школах дітей навчали читати, писати, рахувати, знайомили з основами релігійних знань. Викладачів у таких школах називали магістрами. Так освіта перестала бути привілеєм вузького кола представників церкви.

Слабкий розвиток військової техніки, збройні сутички поміж сусідами-феодалами спричинили появу системи лицарського виховання, змістом якої стали "сім лицарських добродієв". До цієї системи належали: верхова їзда, плавання, стрільба з лука, кидання списа, фехтування, полювання, гра в шахи, вміння складати вірші, співати й грати на музичних інструментах. Виховання жінок в епоху Середньовіччя мало жорсткий кастовий характер. Дівчата знатного походження виховувалися в сім'ї або жіночому монастирі. Тут їх навчали бути гідною дружиною, матір'ю, господинею, а також латинській мові, знайомили з Біблією, привчали до належного поведіння у світі. Молоді жінки уміли танцювати, схилилися в реверансі, грали на лютні та клавесині, підтримували бесіду на визначену тему з кількома подружками, вміло користувалися віялом. Окрім того дівчат навчали також виконувати і "чорну роботу", надавали елементарні відомості з історії, географії, міфології, арифметики, теології, латини.

Таким чином католицька церква намагалася вплинути на світських феодалів через їхніх дружин, вихованих у релігійному дусі.

У XII-XIII ст. з метою поширення знань з'являється особлива форма вищих навчальних закладів - університети (від лат. "uni-versitas" - сукупність). Основна формула середньовічної освіти "навчаючи навчатися". У ті часи вчені люди мандрували Європою, шукаючи кращої школи з кращою ученістю.

Це був перший етап формування університету, і розпочався він, коли у Західній Європі в XI ст. Вища правова міська школа м. Болоньї 1155р. отримала статус університету. Згодом з'являється вища медична школа в Салерно, Паризький університет (1200), Кембриджський (1209), Празький (1348) та ін. Особливо вабили іноземців (зокрема й українців) італійські університети Вінченці, Падуї, Риму та ін., що стали зразками для формування університетів у інших країнах. Університети епохи Середньовіччя стали підґрунтям для формування єдиної методології знання та системи викладання. Тут формувалася середньовічна наука, а середньовічні університети стали моделлю класичного університету. Університети сприяли руйнуванню феодальної обмеженості.

У Середньовіччі ідеальною вважалася людина як образ і подоба Бога, яка через гріхопадіння внутрішньо роздвоєна. У цю добу формується розуміння поняття особистості, та поняття "розуміти". Це означало зрозуміти явище у причетності до всезагального Творця.

5. Розвиток філософії освіти в епоху Відродження і Нового часу

XVII ст. - епоха великих географічних відкриттів і буржуазних революцій звела на престол нову царицю Науку.

Еталоном епохи стала найбільш строга і досконала наука -математика. Сукупність філософських та ідеологічних вчень цього періоду носить назву Просвітництво. Епоха просвітництва у кожній європейській країні проявлялася по особливому, самотньо. Класичним можна вважати французьке Просвітництво, сформоване "батьком" просвітництва - Франсуа-Марі Вольтером (1694-1773) та філософами-енциклопедистами. Це був так званий класицизм, представлений у світі як стиль мистецтва.

Зародилося Просвітництво в Англії з метою подолання пуританського аскетизму. Воно стало культурою для народу, що ставила за мету освіту якнайширших верств населення.

У результаті розпаду феодальних відносин, людина Нового часу намагається активно пізнавати та перетворювати навколишній світ, а основним засобом такої діяльності стає знання, віра у власні сили. Основні риси культури Просвітництва - визначення людиною свого місця в суспільстві, формування ідеї соціальності та найкращого суспільного устрою, ідея рівності усіх перед законом тощо.

Період епохи Відродження, однією з характерних рис якої був антропоцентризм, можна вважати другим етапом розвитку університетської освіти. У цей період формується новий тип університету, у якому теологічна проблематика відходить на другий план, звільнивши місце для проблематики людського буття.

Третій етап в історії університетів розпочався тоді, коли формується наукоцентристський тип культури.

Філософію освіти означеного століття представляє Ян Амос Коменський (1592-1655), котрий намагався вирішити завдання створення педагогіки, що сприятиме у досягненні мети. Він був заклопотаний проблемою: "Як усім передати знання?", і постійно, багато років підряд працював над посібником, який би містив усі знання, що необхідні учневі.

Основні ідеї педагогічної програми західноєвропейських просвітителів отримали різностороннє обґрунтування у філософсько-педагогічній спадщині Джона Локка (1632-1704). Він наполягав на практичному спрямуванні навчання, що є необхідним для ділових занять у реальному світі. Учений розділяв образ людини на частину свідомості, у якій люди підпорядковуються законам Бога, та частину розсудливості - підпорядкування законам держави. А значить, по відношенню до Бога, індивід є предметом його морального авторитету, вираженого у формулі "ти повинен і ти не повинен". У держави немає домінанти над людською свідомістю, і вона не має права вказувати, що повинна та що не повинна робити людина. Держава може апелювати лише до свідомості та розсудливості людини. Такий розподіл свідомості (моралі) та розсудливості надає двоїстості меті та концепції виховання Д. Локка. З одного боку, дітям слід навіювати набожність та добродішність, а з іншого - формувати фізичне здоров'я, хороші манери, життєвий досвід, любов до слави, певні

технічні навички. Джерельною базою локкової педагогіки, без сумніву, є філософія.

Д. Локк говорить, що першим завданням освіти і виховання є навчати людину правильно застосовувати свій розум у пізнанні, бо невміння використовувати свій розум зумовлене недостатнім застосуванням природних здібностей. Філософ радить з раннього віку тренувати розум дитини, вивчаючи зв'язок ідей та простежувати їх послідовність. Ніщо, на думку ученого, не сприяє тренуванню розуму більше, ніж математика, яку повинні вивчати всі, хто має бажання і можливості. Разом з тим Д.Локк переконаний в необхідності соціальної детермінації шкільної освіти й пропонує різні типи навчання для джентльменів та бідних. Так, здобувати науку - це заняття для джентльменів. Прості ж люди повинні вміти правильно думати і розмірковувати про те, що є їх повсякденним заняттям. Досить сучасно звучить думка філософа про те, що широка загальноосвітня підготовка може дати розумові дитини такий розвиток і можливості, які найбільше зроблять її здатною самотійно займатись будь-якою наукою в майбутньому.

Друге завдання виховання, на думку Д. Локка - зробити душу слухняною для дисципліни та розуму. В основі усякої доброчинності, вважає він, лежить здатність людини відмовитися від задоволення своїх бажань, коли розум засуджує їх.

Третім, найважливішим, завданням філософ називає ретельне вивчення характеру та особливостей душевної конституції дитини методом спостереження. Це допоможе виявити згубні нахили і окреслити шляхи їх подолання.

Із реалістичного напрямку Д. Локка сформувалися два напрямки: ортодоксальний релігійний формалізм і раціоналістичний формалізм Просвітництва. У першому були представлені пієтизм Германії, пуританство Англії, янсенізм Франції. Другий напрямок розвивався представниками французького просвітництва.

Значний внесок у розвиток раціоналістичного формалізму у вихованні здійснив Клод Адріан Гельвецій (1715-1771). Мислитель, виходячи зі свого власного вчення про людину, характеризує сутнісні риси виховного процесу. Усе людське життя розглядається ним як одне тривале виховання, що починається в той момент, коли дитина починає рухатися і жити. Істинними вихователями дитинства, стверджує К. Гельвецій, є оточуючі дитину предмети, що викликають відчуття.

За Гельвецієм, людина народжується без пристрастей і потреб, окрім потреби їсти й пити. За своєю природою людина ні добра, ні зла. Все залежить від виховання. Від народження всі люди рівні. Ідея рівності розумових здібностей та ролі середовища в їхньому розвитку була на той час досить смілива й оригінальна. Філософ вважав, що позитивні чи негативні риси людей не успадковані і цілком залежать від середовища. Розум, за його словами - це властивість матерії, її частина. Якщо в матерії є здатність змінюватись, то людина має знайти засіб використання в своїх інтересах цієї здатності. Цей засіб - виховання. Але виховання неможливе без певної мети; єдина ж мета

виховання - зробити громадян більш сильними, більш освіченими та добродійними і, зрештою, більш здатними працювати на благо суспільства, в якому вони живуть.

Саме з цією метою Гельвецій цілком свідомо розробляє теорію, яка б ясно показала людині її сутність і законні права, місце в природі та історії, сенс її існування та засоби його усвідомлення.

Гельвецій, як і інші просвітителі, вважав просвіту підґрунтям добробуту держави й окремих громадян. Він був переконаний, що щастя й могутність держави пропорційні розвиткові освіти. Невігластво породжує недосконалі закони, а вони ведуть до зростання пороків. Щоб знищити невігластво, слід зайнятись докорінною перебудовою освіти, але це, на його думку, можливо скоріше у невеликих державах, ніж у великих. Покликання філософа шукати істину і озброювати нею в першу чергу молодь.

Гельвецій свого часу зробив цікавий висновок щодо освіти жінок і впливу рівня жіночої освіти на рівень культури суспільства. Там, де до освіти жінок ставляться легковажно, у спілкуванні з жінками чоловіки змушені спрощувати свої думки до рівня пустої балаканини, що зрештою веде до знищення культури й самого суспільства.

В основу виховання, за Жан-Жаком Руссо (1712-1778) повинен лягати принцип слідування за вказівками природи, відповідно до якого:

а) кожному віковому періоду повинні відповідати особливі форми виховання і навчання;

б) виховання має бути трудовим і сприяти розвиткові самодіяльності та ініціативи учнів;

в) інтелектуальному вихованню повинні передувати вправи для розвитку фізичних сил і органів чуття вихованців.

У своїй системі філософ велику увагу приділяв особистості дитини. Це був протест проти станового виховання феодалізму. Він прагнув показати, що правильне виховання є засобом розв'язання корінних проблем. Лише шляхом виховання можна перебудувати світ. Влада й багатство створили нерівність, людина втратила свободу і стала зіпсованою, а зіпсоване суспільство сприяє створенню зіпсованих людей. Тому дитину (Еміля) слід виховувати поза феодальним суспільством, природовідповідно. А це означає - дотримуватись законів розвитку організму дитини та її здібностей.

Ж.-Ж. Руссо вважав, що прості трудівники та їх діти вже виховані самим життям. А от феодали, аристократи та їх діти підлягають вихованню і перевихованню.

Ідеалом епохи Нового Часу стала людина, "що зробила сама себе". У цей період актуалізується проблема методів та засобів навчання, новаторське вирішення якої, пропонує поруч із іншими Йоган Генріх Песталоцці (1746-1827). У своїй діяльності він керується філософією античності, зокрема освітянськими ідеями Платона. На думку просвітника, аби людина стала моральною, її необхідно долучити до культури та освіти. А коли людина стане моральною і щасливою, то суспільство стане довершеним. Розум ученим

тлумачиться як доцільність і цілісність людського досвіду, як певна самодостатня субстанція.

У Л. І. Ваховського читаємо, що останнім часом досить активно вивчаються педагогічні погляди Іммануїла Канта (1724-1804), який виходив із "цивілізованої людини" і визначав її як істоту, призначену для суспільства. Сутність людини проявляється в активній пізнавальній діяльності. А значить вона сама повинна знати, якою слід бути, щоб бути людиною і зайняти своє місце у світі. Філософія та педагогіка, на думку І. Канта, повинні допомагати людині в цьому.

Поряд з іншими просвітителями філософ відкидає традиційні уявлення про сутність виховання. Він наполягає на необхідності удосконалення системи освіти і виховання підростаючих поколінь. На думку І. Канта, цілі людського існування поділяються на умовні, що визначаються мудрістю та мистецтвом, і безумовні - що залежать від моральності. Виховання й покликане реалізувати вказані цілі. На реалізацію першої - спрямоване розумове виховання чи освіта, досягненню другої, сприяє моральне виховання. На перший план І. Кант висуває проблему удосконалення характеру, особливо підкреслюючи необхідність формування "морального почуття" совісті.

Орієнтиром педагогіки німецького філософа виступає цілісна людина, що є одночасно і природною, і вільною істотою. Концептуальним обґрунтуванням філософії педагогіки І. Канта виступають як фізіологічна, так і прагматична частини антропології. Ідеал індивідуальної освіти є основоположним в концепції філософа.

Проведений аналіз уявлень західноєвропейських філософів XVII - XVIII ст. про мету і сутність виховання дає можливість зробити такі висновки.

На думку Л.І. Ваховського із реалістичного напрямку, основоположником котрого можна назвати Д. Локка, сформувалась течія раціоналістичного формалізму, яку розвивали французькі просвітителі. Французька філософія освіти продовжила лінію Я. Коменського у натуралістичному руслі, яке очолив Ж.-Ж. Руссо. Його концепція (про вільне виховання) вмістила виключно новий підхід до виховання, що орієнтований на природні задатки конкретного індивіда. Німецькі просвітники пройнялися ідеями Ж.-Ж. Руссо і довели соціальну та культурну детермінованість процесу виховання. Вінцем зусиль мислителів XVIII ст. стала антропологія І. Канта - повноцінне теоретичне обґрунтування педагогіки.

6. Історична ретроспектива філософії освіти XIX ст.

М. Бурбулес зазначає, що філософія освіти як особлива сфера наукової діяльності виникла у XIX ст. в англomовних країнах, передусім у США. Натхненна діяльність американського філософа Джона Дьюї (1859-1952) спонукала до того, що наявність філософії освіти була визнана як обов'язковий вимір компетентної, відповідальної практики в освіті. Ніхто до цього так наполегливо не доводив необхідність освітньої практики, заснованої на філософських принципах. Дж. Дьюї автор більш ніж 40 книг і 800 статей з

проблем філософії освіти. Тому, більшість праць ученого в англomовному світі сприймається як обґрунтування ідеї, що педагоги-практики повинні мати освітню філософію, як потенційну підставу всієї освітньої думки і практики. Відповідно актуалізувався так званий підхід "ізмів" -перелік традиційних філософських позицій (реалізм, ідеалізм, прагматизм тощо) - із різними рівнями філософської глибини та точності і подальшим вивченням їхнього "значення" для освіти.

Починаючи з 40-х років у США "ізми" втрачають свою актуальність. Таким чином було втрачено інтерес допомагати педагогам здобувати або формулювати їх власну "філософію освіти".

Однак цей розвиток, на думку М. Бурбулеса, мав інші, менше очікувані, наслідки, адже згодом, обґрунтовуючи філософію освіти учені почали звертатися до філософських джерел поза аналітичною традицією, передусім до англо-американської літератури з проблем логіки та епістемології, етики й політичної філософії, що керувалася кантіанськими або ліберальними припущеннями. Таким чином філософія освіти збагатилася такими темами, як влада і нерівність в освіті, критичний аналіз ідеології, "приховані" навчальні плани та ін.

Сучасний період є періодом формування нового типу культури, котра увібрала в себе досвід і досягнення усіх попередніх культур. Характерним для означеного періоду є те, що сьогодні ведуться пошуки оптимальної, здебільшого гуманітарної моделі освіти.